

STATI INU OBSTATI

REVIJA ZA VPRAŠANJA PROTESTANTIZMA

IZ VSEBINE

Alexander Hanisch-Wolfram

Protestanti in Slovenci
na Koroskem

Gorazd Andrejč

Teološka razumevanja
nekrščanskih religij v sodobnem
britanskem protestantizmu

France M. Dolinar

Reformna prizadevanja ljubljanskega škofa Franca Kazianerja
in njegov odnos do Trubarja

Cvetka Hedžet Tóth

Sporočilo Küngovega predavanja
v Mariboru

Matjaž Kmecl

Primož Trubar zapušča Ljubljano

Portreti Breda Pogorelec

Prevodi

Schleithemska veroizpoved

ISSN 1408-8363

OKTOBER 2012

15-16/12

VSEBINA

	5	Beseda urednika, <i>Marko Kerševan</i>
	11	<i>Igor Grdina</i> : Obstati, ko se vse šibi
RAZPRAVE, ŠTUDIJE	17	<i>Karl W. Schwarz</i> : Jožefinski tolerančni patent in njegov pomen za evangeličansko manjšino v Sloveniji
	35	<i>Andreja Benko</i> : Verski elementi in njihova simbolika v evangeličanski cerkvi
	52	<i>Alexander Hanisch-Wolfram</i> : Protestanti in Slovenci na Koroškem
	72	<i>Cvetka Hedžet Tóth</i> : Hans Küng – projekt svetovnega etosa
	100	<i>Gorazd Andrejč</i> : Teološka razumevanja nekrščanskih religij v sodobnem britanskem protestantizmu
ŠTUDIJSKI VEČERI	126	<i>Božidar Debenjak</i> : Apokrifi Novega testamenta
	148	<i>Božidar Debenjak</i> : Hans Küng o zgodovinskih tipih ali paradigmah krščanstva
	174	<i>Marko Kerševan</i> : Vprašanje sekularizacije danes: protestantski pogled
	190	<i>Janez Weiss</i> : Gregor Vlahovič – življenje in delo predikanta na meji cesarstva
	208	<i>Sašo Jerše</i> : »Apoteoza Primoža Trubarja« – romantični pogled na slovensko reformacijo in njegove meje
	229	<i>Franc Kuzmič</i> : Protestantizem pri ogrskih Slovencih od začetkov do tolerančnega patenta
	239	<i>France M. Dolinar</i> : Reformna prizadevanja ljubljanskega škofa Kazianerja in njegov odnos do Trubarja
BILO JE POVEDANO	252	<i>Franc Kovačič</i> : O oporiščih reformacije na Štajerskem
	260	Pojasnilo, <i>Dušan Voglar</i>

VSEBINA

RAZGLEDI IN VPOGLEDI	262	<i>Cvetka Hedžet Tóth</i> : Sporočilo Küngovega predavanja v Mariboru
	284	<i>Matjaž Kmecl</i> : Primož Trubar zapušča Ljubljano
	289	<i>Mihael Glavan</i> : Ena vera – dve domovini Primoža Trubarja
	295	<i>Violeta Vladimira Mesarič Jazbinšek</i> : Duhovna oskrba med vojaki
	302	<i>Urška Mirt</i> : Žensko duhovništvo v Anglikanski skupnosti
	332	<i>Stane Jurca</i> : Dalmatinova Biblija in korenski prehod
	341	Valdenški praznik v Trstu
	343	<i>Luka Ilić</i> : Knjiga o Vlačiću
PORTRETI	346	<i>Igor Grdina</i> : Breda Pogorelec
PREVODI	362	[Schleitheimska veroizpoved] Bratovsko združenje prenekaterih Božjih otrok, zadevajoč sedmero členov, <i>prevod Vinko Ošlak</i>
	370	<i>Nenad Vitorović</i> : Pojasnilo
KRONIKA	376	<i>Boštjan Žekš</i> : Govor ob dnevu reformacije v Krškem 2011
	379	<i>Jože Trontelj</i> : Govor ob dnevu reformacije na Rašici 2011
POVZETKI	384	Synopses, Zusammenfassungen
SODELAVCI	395	Sodelavci te številke

BESEDA UREDNIKA

Letošnja bera prispevkov ob vsej raznolikosti izraža in potrjuje dve osnovni spoznanji, ki sta nas vodili pri ustanovitvi in snovanju naše revije: aktualnost (vprašanja) Trubarjeve podobe in dejstvo, da vprašanja protestantizma niso samo vprašanja protestantizma, ampak tudi civilizacijska, kulturna in eksistencialna vprašanja (in – z druge strani – da so ta vprašanja tudi vprašanja protestantizma).

Aktualnost (vprašanja) Trubarjeve podobe je neposredno na različne načine izražena v treh prispevkih. Prispevek Igorja Grdine *Obstati, ko se vse šibi*, ki smo mu dali mesto uvodnika, ponudi pronicljivo branje sicer malokdaj opaženih Trubarjevih besed v opomin/oporo/spodbudo v naših sedanjih soočanjih in doživljanjih (ki so s svoje strani usmerila avtorjevo pozornost k do sedaj preveč prezrtim Trubarjevim besedam in opredelitvam). Matjaž Kmecl pokaže, kako Gorazdu Kocijančiču v pesniški zbirki *Primož Trubar zapušča Ljubljano* – ob zavračanju ikonostasne Trubarjeve podobe kot obrabljene, celo »smešne«, »nevznemirljive« – zgodovinski Trubar in njegova osebna vera služi kot izziv in opora za izražanje lastne osebne vere in doživljanja – pa čeprav, dodajmo, pesnikova vera drsi na polje mistike neizrekljivega, medtem ko Trubarjeva, nasprotno, reformatorsko zadržano ostaja/vztraja pri besedi izrečenega in zapisanega (»samo po besedi, samo po Pismu«). Z »romantično«, narodno-kulturno apoteozo in podobo Trubarja se kritično ukvarja zgodovinar Sašo Jerše ter opozarja na razhajanje med Trubarjem (z njegovo vero, v njegovem času) in Trubarjevimi podobami, ki so nastale v poznejših in drugačnih časih.

Tudi iz navedenih prispevkov je ponovno očitno, da Trubar na Slovenskem ni živel in deloval samo kot zgodovinski Trubar svojega 16. stoletja, ampak da je živel in deloval tudi pozneje – prek podob, upodobitev in upesnitev, ki jih je dobil in imel v kasnejših časih, tudi sedanjem. Seveda so te podobe nastale in učinkovale – ko se jih je sprejemalo ali zavračalo – v povezanosti z vidiki, doživljanji in interesi ljudi teh drugih časov; nekatere od teh podob so postale svete podobe, ikone, del nacionalno-kulturnega ikonostasa. Kakor vse ikone izzivajo k ikonoklazmu (častilcev drugih ikon ali kritikov vsakršnih ikon). Toda zavračanje ikonostasnega stila in položaja neke podobe (še posebej, če jo zavračamo zaradi neke druge ikone), še ne pomeni, da nobene od potez/dejanj, ki jih taka podoba vključuje, sploh ni bilo, ali da ni in ne more biti nobene zveze med njo in pozneje izdelano podobo.

Ni se mogoče izogniti asociacijam na znane razprave in raziskave o »zgodovinskem Jezusu« in »Jezusu Kristusu vere/veroizpovedi«. Po več kot stoletju razpravljanja in raziskovanja je očitno, da med enim in drugim ni in ne more biti enostavnega sovpadanja, enostavne identitete – a tudi, da ju ni mogoče enostavno raz-ločiti na zgodovinsko »realnega« in versko zamišljenega/»izmišljenega«. Ne samo zato, ker je »Jezus Kristus vere« realno, zgodovinsko deloval in učinkoval prek ljudi, ki so vanj verovali, ampak tudi zato, ker so o zgodovinskem Jezusu pričali in poročali ljudje, ki so ga že sami videli na določen način, odvisno od vere (v mesijo), ki so jo že imeli ali ki jo jim je obudil; nenazadnje zato, ker se je že sam zgodovinski Jezus videl in predstavljal kot oznanjevalec vere/razodetja Božjega kraljestva. Ob vseh nujnih zadržkih ob vsakršnih primerjavah, ob tej pa seveda še posebej – *sapienti sat*.

Vodilo, da so sodobna civilizacijska in kulturna vprašanja tudi vprašanja protestantizma in *vice versa* je v pričujoči številki najbolj neposredno prišlo do izraza v pozornosti, ki je namenjena Hansu Küngu in njegovemu delu, še posebej projektu svetovnega etosa. Znameniti »disidentski« katoliški teolog iz Tübingena je bil letos povabljen na simpozij o religijah v dialogu z moderno kulturo v okviru prireditve Maribora kot evropske prestolnice kulture 2012. Ne glede na zadrege in dvoumnosti katoliških organizatorjev simpo-

zija je bil Hans Küng nedvomno častni gost in tudi v reviji želimo z več objavami počastiti njegovo delo. Hans Küng je tako rekoč začel svojo teološko pot leta 1957 z doktorsko disertacijo o nauku o opravičenju pri Karlu Barthu. V prijaznem predgovoru h knjižni izdaji disertacije je Karl Barth potrdil, da je Küng korektno in natančno povzel njegovo pojmovanje opravičenja iz njegovih dotedanjih 10 zvezkov *Cerkvene dogmatike*. Po Küngu je Barthovo pojmovanje v soglasju s pravilno razumljenim naukom Rimskokatoliške cerkve. Barth je k temu dodal: »Če je to, kar v svojem delu razvijate kot nauk Rimskokatoliške cerkve, res njen nauk, potem moram seveda potrditi, da moj nauk o opravičenju soglaša z njem. Toda o tem boste morali razpravljati s svojimi.« (Štiri desetletja pozneje so predstavniki RKC in Svetovne luteranske zveze leta 1999 v Augsburgu podpisali izjavo o soglasju pri nauku o opravičenju – toda diskusije o posameznih vidikih še vedno trajajo med teologi znotraj cerkva in med njimi.) Korektnost, natančnost, samoomejevanje, ki jih je Küng izpričal v dialogu med katoličani in protestanti v tej središčni teološki temi, so bili dobra popotnica in so še danes spodbuda pri njegovem prizadevanju za »mir med religijami« kot pomembnem pogoju za mir med ljudmi na svetu.

Po uvodniku Igroja Grdine se rubrika **Razprave, študije** začinja z dvema prispevkoma avstrijskih avtorjev. Karl W. Schwarz piše o jožefinskem tolerančnem patentu in njegovem pomenu za evangeličansko manjšino v Sloveniji. Pri tem posebej opozori na žal še danes obstoječe odmeve takratnega ozkega pojmovanja tolerance v katoliškem cerkvenem obravnavanju »mešanih zakonov« in konfesionalne vzgoje otrok v njih, kar še vedno čaka na uveljavitev sodobnega duha tolerance in ekumenizma. Članek na Koroškem živečega mlajšega dunajskega zgodovinarja Alexandra Hanisch-Wolframa zasluži pozornost slovenske javnosti zaradi tehtne vzporedne obravnave položaja in odnosov dveh koroških manjšin – protestantov in Slovencev – v zanju usodnih letih 1780–1945. Pri tem ne gre za zasebno-ljubiteljsko raziskavo in razpravo, ampak za projekt, ki ga je finansirala Evangeličanska akademija Koroške in ki je obsežno predstavljen in dokumentiran v knjigi *Protestanten und Slowenen in Kärnten: Wege und Kreuzwege zweier Minderheiten 1780–1945* (Verlag Johannes Heyn,

Klagenfurt 2010) . Prispavek smo z avtorjevim dovoljenjem prevedli iz zbornika, ki je bil objavljen ob otvoritvi novega muzeja koroškega protestantizma v Fresachu/Brežah leta 2011. (Letos je v njem do 31. oktobra razstava o Primožu Trubarju, ki je bila pospremljena z manjšim simpozijem udeležencev z univerz na Dunaju, v Celovcu, Tübingenu in Ljubljani.) Cvetka Hedžet Tóth predstavlja Hansa Künga in njegov projekt skupnega etosa svetovnih religij. Gorazd Andrejč prikazuje teološka razumevanja nekrščanskih religij v sodobnem britanskem protestantizmu ter tako konkretno osvetli težave in možnosti pri srečavanju in soočenju krščanstva s sodobnimi svetovnimi religijami, hkrati pa nas na svoj način uvede v »pluralistične« razmere, v katerih danes živi in deluje protestantizem v Veliki Britaniji.

Vsi omenjeni štirje prispevki v *Razpravah, študijah* dokumentirajo uvodoma poudarjeno trditev o povezanosti vprašanj protestantizma s kulturnimi in političnimi vprašanji (slovenske) zgodovine in sodobnega sveta. Prekmurska umetnostna zgodovinarica Andreja Benko se s svojim prispevkom pridružuje Robertu Inhofu, Daši Pahor, Nadji Zgonik, Simoni Menoni, ki so v dosedanjih številkah revije pisali o slikarskem in arhitektonskem vidiku (samo)predstavljanja protestantsko krščanskega verovanja: tudi »cerkev Božje besede« je na svoj način uporabljala in uporablja prostor in podobo.

Rubrika **Študijski večeri** objavlja predavanja s študijskih večerov, ki jih enkrat na mesec v ljubljanski Trubarjevi hiši literature organizira Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar. Objavljena predavanja kažejo na raznovrstnost večerov v sezoni 2011/12. Program, ki ga je uspešno koordiniral Božidar Debenjak, je vključeval pregledno-informativna predavanja (Apokrifii Novega testameta, Hans Küng o zgodovinskih tipih ali paradigmah krščanstva); dve predavanji, ki sta prikazovali in sami posegali v še vedno potekajoče razprave, povezane (tudi) s protestantizmom (Sašo Jerše o romantičnem pogledu na slovensko reformacijo in njegovih mejah, Marko Kerševan o protestantskem pogledu na sekularizacijo in novo evangelizacijo); predavanja, ki so seznanjala z novimi raziskovalnimi dosežki zgodovinarjev (Janez Weiss o vplivnem belokranjsko-dolenjskem predikantu 16. stoletja Gregorju Vlahoviču, France M. Dolinar

o reformnih prizadevanjih ljubljanskega škofa Franca Kazianerja in njegovem odnosu do Trubarja, Franc Kuzmič o protestantizmu pri ogrskih Slovencih do tolerančnega patenta).

Rubrika **Bilo je povedano** tokrat ponovno prinese pred oči pregledni niz odstavkov o *reformaciji na Štajerskem* iz knjige uglednega in zaslužnega katoliškega zgodovinarja Franca Kovačiča iz leta 1929. Tudi v tem primeru rubrika dobro služi temu, da (z)vemo, kaj se je takrat vedelo in kako se je na vedeno gledalo: tako laže uvidimo, kaj vemo danes drugače, kaj od že vedenega in povedanega se je potrdilo in utrdilo, kaj pa smo prezrli ali pozabili.

Razgledi in vpogledi so tudi tokrat pisani po vsebini in pristopih. Tematski pomen prispevkov Cvetke Hedžet Tóth o Kungovem predavanju v Mariboru in Matjaža Kmecla o Trubarju in poeziji Gorazda Kocijančiča smo že poudarili. Miha Glavan predstavlja zbornik, ki je leta 2011 izšel iz jubilejnega Trubarjevega simpozija v Tübingenu leta 2008. Violeta Vladimira Mesarič Jazbinšek kot namestnica vikarja v slovenski vojski s prispevkom o duhovni oskrbi med vojaki na specifičen način dopolnjuje in ilustrira tako problematiko tolerance do manjšin kot sodobnega verskega pluralizma in odnosa do njega, o katerih govore članki v rubriki z razpravami in študijami. Urška Mirt z novo temo ženskega duhovništva hkrati (dodatno k članku Gorazda Andrejča) osvetljuje angleški protestantizem. Stane Jurca piše o izsledkih glede poti Dalmatinove *Biblije* čez Korenski prehod. Predstavljena je tudi prireditev Valdenške evangelijske cerkve v Trstu, na kateri je sodeloval s predavanjem iz zgodovine te cerkve naš sodelavec Matjaž Jurca; valdencem smo v lanski številki naše revije posvetili pozornost z njego in Hoferjevo študijo.

Portret je letos namenjen Bredi Pogorelec (1928–2006), profesorici slovenskega knjižnega jezika na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Članek Igorja Grdine, ki je napisan ob izidu njenih posthumno izdanih izbranih del, je zaslužen in temeljit *hommage* njenemu delu tudi pri proučevanju slovenskega protestantizma.

Rubrika **Prevodi** objavlja še neprevedene dokumente in temeljnja besedila svetovnega in domačega protestantizma. Prevodom spisov Zwinglija, Calvina, Melanchthona, Troeltscha, pa odlomkov luteran-

ske *Formule soglasja* in *Leuenberskega soglasja* luteranskih in reformiranih cerkva se tokrat pridružuje dokument anabaptistov iz 16. stoletja v prevodu Vinka Ošlaka. O anabaptistih, njihovi boleči zgodovinski izkušnji in prispevku k uveljavitvi sodobnega pojmovanja verske svobode smo pisali v številki 3-4 naše revije.

Kronika objavlja dvoje govorov ob dnevu reformacije 2011: govor ministra Boštjana Žekša na (po novem zadnji!?) državni proslavi dneva reformacije, takrat v Krškem, in govor predsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti Jožeta Trontlja na rašiški Trubarjevini.

Na koncu: hvala vsem, ki ste bili z nami, da smo lahko tudi tokrat brez kakršnihkoli proračunskih sredstev – in brez honorarjev – izdali letošnjo dvojno številko naše kulturne in znanstvene revije.

Marko Kerševan

UDC 274(436.59)

27-9:93/94

Karl W. Schwarz

Joseph II's Patent of Toleration and its significance for the Lutheran minority in Slovenia

The basis for this article was a lecture given at a special event of the Lutheran Church in Slovenia, held at the Štefan Küzmič Memorial Centre at Puconci on 18. 9. 2011. In reworking the text, the author had in mind the burning cultural-political and inter-confessional question: the problem of a marriage relationship between adherents of different confessions and the religious upbringing of children within it. Previously this was dealt with exclusively from the standpoint of (Roman Catholic) canon law. Nowadays an important ecumenical task is seen, which should recognize that such relationships link different confessions and stress inter-church responsibility for such relationships both before and after marriage.

Joseph II's policy towards "non-Roman Catholics" was described with the concept of toleration. One of the roots of the emperor's new policy was meant to be "true Christian tolerance". The heroics of the official reasons for tolerance in the Patent were followed by the implementation provisions, which defined the narrow framework of what was allowed. Due to these narrow boundaries, there was justified talk of "incomplete tolerance". These restrictions gained a typical expression with the concept of *exercitium religionis privatum* (i.e. the exercise of private religion), which was restricted by the privileges of the dominant religion. It was not a matter of tolerating competing non-Catholic churches, but simply allowed tolerance on the level of individual rights.

Joseph II's legislation on mixed marriages was just part of the toleration laws, yet a part that heavily burdened the life of Lutheran communities in the Hapsburg monarchy in Austria as well as in Slovenia; it also revealed the ambivalence and incompleteness of tolerance.

Today the concept of tolerance has changed a great deal: instead of a legal concept it has become an ethical one. Tolerance is demanded also in present-day inter-confessional co-existence, but no longer refers to merely the tolerated position of the confessional minority, but assumes the confessional equality of all churches and religious groups, as also declared in Article 7 of the Slovene constitution. The present-day inter-confessional and inter-religious discourse

primarily bears the stamp of acknowledging diversity. Different churches can be understood as cooperating partners in the sense of *Charte Oecumenice* (2001).

Starting from this document, which represents a “binding measure” for the “ecumenical culture of dialogue and cooperation” and obligates the church signatories, tolerance deserves special attention and respect. With the introduction of tolerance, the religious policy of the Hapsburgs 230 years ago was placed on completely new foundations. Nowadays the thinking about tolerance must not only register the enormous political and social changes as regards religion but also ask whether the required obligation to the Roman Catholic upbringing of children – although this is given with attention to the conscience of a non-Catholic partner – can be dropped as unsuitable in the light of the Ecumenical Document.

UDC 726:27-28

Andreja Benko

Religious elements and their symbolism in the Lutheran Church

We have a legacy from the past of many church buildings, including Lutheran ones (Bodonci, Prekmurje), which in many elements differ from those of other faiths, e.g. the Roman Catholic faith, although the basic architectural typology to a large extent takes it into account. Nowadays this difference is most obvious primarily in the interiors and their furnishings, whereas in the past the difference was noticeable in the buildings’ external appearance as well.

A particular emphasis is seen in the religious elements which make up the interior of a Lutheran church and are repeated in all /such/ churches, since they have a special symbolic value for believers. In the past much more than at present people had recourse to symbols, to which they assigned a higher value and power. An insight into the semantic structure of symbols shows us that they determine practically all our important cultural and indeed human values.

UDC 274.5(497.4):271/279

Alexander Hanisch-Wolfram

Protestants and Slovenes in Carinthia 1780–1945

If we try to summarize the observation and results of the comparison of the relationship of Protestants and Slovenes in the period 1780-1945, two conclusions are possible:

1. Protestants and Slovenes in Carinthia as minority communities were an obstacle to the ideal of a homogeneous society and in the increasingly national

political conflicts of the 19th century found themselves in a web of diverse clashes. The basic challenge facing them was positive integration (for so it was felt, also subjectively) into the Austrian state and society. This had long been burdened with internal (the idea of annexation to Germany or Slovenia) and external factors (discrimination, stigmatization, persecution). In the years after 1945 the Lutherans succeeded in this; this can be said, although Carinthian Protestants also after 1945 (in elections) tended to the “third camp”, as proved by statistics. The state contract of 1955 offered the Carinthian Slovenes a way to resolve the conflict, but in social practice the problem is still partly unresolved.

2. For most of the period being considered, one cannot speak of any relationship between the two minorities. The first concrete contacts were made only around 1900 (if we discount the “minor” case of Zagoriče), but even here it was more a matter of public confrontations in the media (reports), which was repeated after the 1930s as well. A “proper” relationship came about only in the 1970s, when the *Lutheran Church* with its superintendent Paul Pellar publicly expressed solidarity with the Slovene minority over the well-known destruction of bi-lingual place-name signs.

Solidarity between the two minorities is thus difficult to substantiate on a historical basis. Their historical experiences and challenges were too different despite all the parallels. Thus it is consistent that the *Lutheran Church* changed its method of arguing its solidarity with the Carinthian Slovenes. From a historically justified solidarity (the connection of the problem of place-name signs with problems from the tolerance period) the church switched to solidarity on the principled level of minority politics, with arguments from theology, fundamental rights and mutual solidarity co-existence. The new minority solidarity thus justified points to their (common) history as an essential background, however, it does not use it for argumentation and legitimization.

UDC 29:17

165.62:316.7:241.13

Cvetka Hedžet Tóth

Hans Küng – Project World Ethos

In his more recent works, Hans Küng’s views challenge globalization, which spreads to all areas of life, which is why the present paper emphasizes his determined demand: “Globalization takes for granted also the globalization of a world ethos: in view of the problems of world politics and the world economy it calls for a world ethos, which is acceptable for both world religions and non-believers, humanists, worldlings.” There can be no new world order without a world ethic, a global ethic.

The contemporary Catholic theologian of Swiss origin Hans Küng (born in 1928), one of the world's most distinguished and highly regarded theologians, whose principled heretical stance even amounted to his eventual loss of *venia legendi* at the Catholic Faculty in Tübingen, is a creator of a new world ethos. According to him, a world ethos does not imply a new world religion but rather an all-abiding ethical coordinate system. A global ethic is not a new ideology; it is nothing but "the necessary minimum of common values, standards and basic attitudes. In other words: a minimal basic consensus relating to binding values, irrevocable standards and moral attitudes, which can be affirmed by all religions despite their undeniable dogmatic or theological differences and should also be supported by non-believers."

The article pays special attention to the meaning of basic trust. Basic trust, which proves contrary to nihilism or the nihilation of the world – the one who does not trust the world can even say no to it – is the basis of fundamental ethos, life ethos, and taken globally, world ethos.

Of course, there remain open all the dilemmas – in our Slovene environment as well – as to the effectiveness of universal ethics in general and the issues concerning the possibility of an ethics as such regarding the nature and nurture of man; however, the need for ethics is there to remain, and is becoming more and more pressing. The ethics which the world ethos proposes is universal, holding good for every human being from common men to politicians, scientists, artists, i.e. for all people in their various professions regardless of their race, culture, religion, world view, for believers and nonbelievers, the religious and non-religious. Globalization calls for a global ethic and there will be no survival of our globe without a global ethic. There will be no peace among the nations without peace among the religions. There will be no peace among the religions without dialogue and cooperation among the religions and civilizations.

UDC 271/279"19/20":283/289

Gorazd Andrejč

Theological understandings of non-Christian religions in contemporary British Protestantism

The paper examines the discussion from the late 1980s to the present of the most influential understandings of, and attitudes towards non-Christian religions in British Protestant theology. Starting with the liberal-inclusivist and pluralist perspectives of John Macquarrie and John Hick that were influential in the 1980s, I examine different theological reactions to pluralism, focusing especially on evangelical (represented by Leslie Newbigin and Alister McGrath), post-liberal (Rowan Williams, Nicholas Adams), and radical orthodox (John

Milbank) understandings of non-Christian religions and interfaith relations, all of which enjoy considerable influence in theology in the UK today. I then examine two examples of more recently developed positions that attempt to move the debate forward and overcome the universalist-particularist dichotomy: one by a 'postliberal-evangelical-universalist', Tom Greggs, another by a pluralist-syncretist, Perry Schmidt-Leukel. In the final discussion of these positions, I argue that the (over-)emphasis on particularism, characteristic of postliberal and radical orthodox positions, has in an important sense run out of steam: it has ended up in a theologically and philosophically unsatisfactory 'agnostic imperative' (from the Christian perspective) about the religious and ethical value of non-Christian traditions and syncretisms.

UDC 229:27-246

Božidar Debenjak

Apokriphe des Neuen Testaments

Die Vorlesung über die Apokryphen des Neuen Testaments erklärt zuerst den Begriff *apokryphon* in seinem Verhältnis zum Kanon; dann werden die drei Typen der Apokryphen dargestellt: zuerst die, von denen die Legenden über die Kindheit Jesu und Marienlegenden stammen, dann die Parallelen zu den Tätigkeitsberichten Jesu in kanonischen Evangelien, zuletzt kurz die eigen- und andersartige Theologie des *Evangeliums nach Judas*.

UDC 26/28:239:27-1

Božidar Debenjak

Hans Küng über die Geschichte und Paradigmen des Christentums

Die Vorlesung versucht die wesentlichsten Themen aus dem monumentalen Buch von Hans Küng *Das Christentum. Wesen und Geschichte* im Zusammenhang knapp darzustellen, und zwar sowohl die Thesen Küngs über das Wesen des Christentums, die auf seinem Werk *Christ sein* fußen, wie seine Geschichte des Christentums als einen Wechsel der Paradigmen und ihr nachfolgendes Nebeneinander.

UDC 2-673:329.12

2-18:322(4)

Marko Kerševan

The question of secularization today: the Protestant view

The topic of secularization is an old sociological one: discussions on the “*secularization thesis*” are part of the standard repertoire of the sociology of modern societies, and certainly of the sociology of religion.

The central concern in this study is the question of secularization (and sacralization) in contemporary Western societies with a dominant Christian religious tradition, especially in Europe, and of the attitude of Christian churches to secularization.

By secularization in these societies we understand:

1. The emancipation (autonomization) of different areas of social life, of different institutions and of the way of life itself from religions and churches as well as from the domination of their values, norms, orientation and control.

2. The establishment and development of *desacralization*. Social institutions are no longer sacred and/or consecrated; in the “*disenchanted world*” (Weber) of nature and society there are no longer holy places, times, or holy actions included in them.

3. Linked with both these processes is the *process of individualization*.

The secularization/desacralization of society as if it is accompanied by the *sacralisation of the individual*. Secularization/desacralization in modern western societies thus does not mean the disappearance of the religious, the sacred, but its transference and the changing of the method and sphere of its expression.

These features of secularization belong to the constitutive features of modern (western) societies. The question of the relation of Christian churches to secularization is thus a question of the relation of the churches to modern western societies.

For a long time the official Roman Catholic Church rejected the principles of modern society and that society in general. But at the Second Vatican Council (1962–1965) the Roman Catholic Church accepted religious freedom and the legal equal rights of religion as against the state, and this precisely in the name of the equal rights of each individual as a person. Apart from these actual shifts, we can say that the *Catholic stance* against secular modern society is now *ambivalent*: it swings between its acknowledgement of the status quo, which is a framework for the Church’s contemporary evangelizing activity, and its judgment of modern society as something that must be abolished, because it is a historical accident, a derailment, an anomaly.

For *Protestantism* the secularization and secularity of modern societies is not an accident, an anomaly, a scandal, but in the first place it is a *value, a positive legacy* of European historical development and of the Christian contri-

bution to that. This does not mean abandoning *evangelization*; but evangelization must not mean undermining and abolishing such features of modern society as the separation of church and state, religious freedom, individual and collective human rights, modern science and technology.

The question of how to live in secular society is one which also concerns the lay, atheist and secular side. For them, too, there arises the question (of responsibility), of how to understand and practise secularization as a common heritage and value, without going astray into “secularism”, “laicistic/secularistic fundamentalism”. It is no coincidence that Jürgen Habermas has drawn attention several times to this responsibility of the secular/atheist side.

UDC 274"15"929Vlahovič G.

Janez Weiss

Gregor Vlahovič – the life and work of a preacher on the margin of the empire

This article presents a short biography of Gregor Vlahovič, one of the most important Reformation figures in the region of Lower Carniola and White Carniola, and aims to include him in the lively events of the second half of the 16th century. He was born at Ribnik in Croatia and educated by Glagolitic priests; in the 1550s through contact with the works of Primož Trubar he converted to Protestantism and began work as a preacher at Metlika. He cooperated in the Bible Institute in Urach and also preached in Croatia. Changes in the places where he worked took him from Metlika to Novo mesto, and from there to Brežice, where he experienced the maelstrom of the 1573 peasant uprising; finally at the request of the Carniolan Provincial Estates he returned to Metlika. Before his death – he died in Ljubljana not yet 58 years old – he was preacher at Radeče ob Savi. Vlahovič set an example as a very active preacher; his fervour, commitment and strictness resulted in a turbulent life, full of challenges and not a few conflicts with Roman Catholic priests as well as Protestant fellow-sufferers. His work left a strong stamp on the Reformation within the territory of present-day south-east Slovenia.

UDC 274(497.4):271/279

Sašo Jerše

“The apotheosis of Primož Trubar” – a romantic view of the Slovene Reformation and its boundaries

The starting point for this article is the oil painting by the Slovene artist Leon Koporec with the title The apotheosis of Primož Trubar. The painting

was made in 1986 on the 400th anniversary of Trubar's death and presents Trubar's portrait, his Reformation opus and his life in a formal surrealist style. As is seen from an iconographic analysis of the painting, the artist followed exactly standard knowledge about the Slovene Reformation as this took shape in Slovene humanistic studies in the period from the end of the 19th century and was deeply engraved in the Slovene historical or rather cultural memory. As regards the historical context in which it was formed, and as regards its emphases in content, this knowledge can be characterized as completely romantic. In Slovene humanistic studies and as seen particularly clearly in the Slovene historical memory, Trubar and the Slovene Reformers have been given the role of "national saints", while a fundamental role is attributed to the Slovene Reformation in shaping the Slovene national being, and even more so, Slovene national ethics. In this process, the historical and religious framework in which the Slovene Reformation took shape is almost entirely overlooked, as is also the original Christian message, to which Trubar and the Slovene Reformers were exclusively bound. This article firstly undertakes an analysis of the origin of the romantic view of the Slovene Reformation and its essential emphasis. It then analyzes the fundamental theological premises held by Trubar and the Slovene Reformation; these were the premises of Pauline Christianity, as the author ascertains.

UDC 274(497.4 Prekmurje)"17"

Franc Kuzmič

Protestantism among Hungarian Slovenes from the beginnings to the Patent of Toleration

The article provides a condensed description of the beginnings and development of Protestantism and Protestant literature among Hungarian Slovenes, i.e. among Slovenes in Prekmurje under Hungarian rule. The survey extends to Joseph II's Patent of Toleration (1781), which came into force in Prekmurje only in 1783. The treatment of this topic is divided according to the three territorial regions (Radgona and its surroundings; Lendava and its surroundings; upper Prekmurje or Goričko), since events differed according to important particularities. The Protestant Counts of Banffi invited a printer to Lendava, the first on the territory of Slovenia at that time. In Prekmurje, Calvinism spread as well. During the period of the Counter-Reformation (from 1599), the astronomer Kepler was one of the refugees faithful to Protestantism in Petanjci, on the estate of the nobleman Nadasy. At the end of the 17th century almost half the Hungarian Slovenes continued in the Protestant faith, although they lacked priests and teachers. In 1732 the army captured the last Protestant churches in Prekmurje. Some of the believers emigrated to Hun-

gary, while others attended divine service at least twice a year in the so-called designated places far away in Hungary. Števan Küzmič, a priest among the Slovene emigrants in the region of Surd, published his translation of the New Testament in the Prekmurian standard language in 1771.

UDC 271.2-726.2:929 Katzenstein F.K.

France M. Dolinar

The Bishop of Ljubljana Franc Kazianer's reform endeavours and Trubar

Two legends about the Ljubljana bishop Franc Kazianer von Katzenstein became entwined in literature: according to one he was "theologically uneducated, weak in character and faith", according to the other at least a Protestant sympathizer if not an outright Protestant. The article presents Bishop Kazianer in the broader context of happenings in the Church, the empire and concretely in Slovenia, which entirely contradicts the above two legends.

Kazianer's activity in the Ljubljana diocese coincided with the final serious attempt by the Roman Catholic Church to find a common language with the Reformation movement, set in motion by Martin Luther. Bishop Franc Kazianer was aware of the necessity of an internal renewal of the Church and wished to realize this in his diocese. So he gave decisive support to the fervent priests who took action against abuses in the Church, including Trubar, whom he even chose as his confessor.

In his endeavours for the renewal of the Church Kazianer naturally could not remain indifferent to the demands of the Reformation. Nevertheless he did not seek theological bases for his reform endeavours in Luther but in the Constantinople patriarch St John Chrysostom. To what extent Kazianer was acquainted with the details of contemporary religious discussions between Cardinal Contarini and Melanchthon is not known, but nevertheless he remained until his death faithful to the Roman Catholic Church in matters of doctrine and religious practice.

UDC 2:17:327

Cvetka Hedžet Tóth

Was hält die Gesellschaft zusammen? Weltreligionen – Weltfrieden – Weltethos. Ein Aufruf des Theologen Hans Küng

Hans Küngs Idee eines „Weltethos“ als eines gemeinsamen Fundaments ethischer Werte über Religionen und Weltanschauungen hinweg war Thema

seines Vortrags an der Universität Maribor am 28. Juni 2012. Friedliches Zusammenleben der Völker in unserer pluralistischen Gesellschaft kann nur geschehen angesichts eines allgemein verbindlichen ethischen Konsenses als Grundlage für jene Brücken, die zu errichten sind zwischen „Menschen unterschiedlicher Religionen, zwischen religiösen und nicht-religiösen Menschen, zwischen Menschen verschiedener Kulturen“.

Keine singuläre Religion oder Ideologie vermag ethische Normen für die gesamte Weltgemeinschaft anzubieten. Christliche Wertvorstellungen reichen kaum über die engen Mauern der Kirchen hinaus. Küng: „Es ist also politisch nicht realistisch und weder philosophisch noch theologisch legitim, in der heutigen pluralistischen Situation alle Menschen Europas von Staats wegen auf christliche Werte festlegen zu wollen.“

Demokratien ohne Moral sind bekanntlich gefährdet. Speziell im demokratischen Europa wird der Ruf nach einem ethischen Fundament hörbar, dem alle Menschen zustimmen können. In unserer das Bild Europas bestimmenden Vielfalt von postkommunistischer Neuorientierung, kirchlich-traditionellen Moralvorstellungen, wirtschaftlichem Vorherrschaftsringen und versiegendem Dialog zwischen den Religionen ist ein neues Ethik-Bewusstsein nötig, welches eine tragfähige Basis schafft für eine friedvolle Existenz aller.

Hans Küng geht vor allem von drei Problemkreisen aus: religiöser Fundamentalismus, rigoroser Moralismus und postmoderner „Beliebigkeitspluralismus“. Zur Überwindung solcher -ismen wird ein Europa auf ethischem Fundament gefordert, ein „dritter Weg: weder eine säkularistisch-technokratische Ideologie von Europa, die total unreligiös ist, noch eine vormodern-hierarchische Ideologie, die völlig undemokratisch ist.“ Küng erinnert an den 1992 geäußerten Aufruf des damaligen EU-Kommissionspräsidenten Jacques Delors: „Wenn es uns in den kommenden zehn Jahren nicht gelingt, Europa eine Seele zu geben, eine geistige Dimension, eine wahre Bedeutung, haben wir unsere Zeit vergeudet. [...] Europa kann nicht von rechtlichen Argumenten und ökonomischem Know-How allein leben.“ Dies seien die Wurzeln der gegenwärtigen Krise der EU und ihrer abnehmenden Akzeptanz in manchen Staaten.

Nur eine allen Menschen gemeinsame ethische Grundhaltung („Weltethos“) führt zu autonomer Selbstverwirklichung und solidarischer Verantwortung. Ein solcher Ethos-Begriff trennt nicht Glaubende von Nichtglaubenden, spaltet nicht Parteimitglieder unterschiedlicher Provenienz oder Gesellschaftsschichten divergierenden Niveaus an Bildung oder Lebensstandard. Küng entwirft die Hoffnungsvision eines kühnen, vielleicht utopisch wirkenden „Menschheitsethos“, eines Bandes über alle Grenzen und Grenzziehungen hinweg.

Eine „Weltethos-Erklärung“ des „Parlaments der Weltreligionen“ wäre von außerordentlicher Dringlichkeit. Die Humanitäts- und das Gegenseitigkeitsprinzipien gelten für jeden Menschen, gleich „ob Mann oder Frau, Israeli oder

SYNOPSIS, ZUSAMMENFASSUNGEN

Palästinenser, Chinese oder Tibeter. [...] Heute, da die Globalisierung uns alle einander näher bringt und Dinge, die Menschen am anderen Ende der Welt sagen oder tun, sich nur Augenblicke später auch auf unser Leben auswirken, empfinden wir auch die Notwendigkeit, in einer globalen Gemeinschaft zu leben. Wir können dies nur tun, wenn wir über globale Werte verfügen, die uns verbinden.“ Diese Werte müssten, so Küng, in aller Sorgfalt durchdacht, verteidigt und gestärkt werden.

UDC 274(436.59)

27-9:93/94

*Karl W. Schwarz***Jožefinski tolerančni patent in njegov pomen za evangeličansko manjšino v Sloveniji**

V osnovi prispevka je predavanje na slovesnosti Evangeličanske cerkve v Sloveniji v Spominskem domu Štefana Küzmiča v Puconcih 18. 9. 2011. Pri predelavi rokopisa je imel avtor pred očmi žgoče kulturnopolitično in medkonfesionalno vprašanje: *vprašanje zakonske zveze med pripadniki različnih veroizpovedi in verske vzgoje otrok v njej*. Včasih je bilo to obravnavano izključno z vidika (katoliškega) kanonskega prava. Danes se pri tem kaže pomembna ekumenska naloga, ki naj upošteva, da take zveze *povezujejo* različne konfesije, in poudari medcerkveno odgovornost za take zakonske zveze pred poroko in po njej.

Jožefinska politika do »nekatoličanov« je bila opisana s pojmom tolerance. »Prava krščanska toleranca« naj bi bila ena od korenin nove politike cesarja Jožefa II.

Patosu uradnih utemeljitev tolerance so v patentu sledila izvedbena določila, ki so opredelila ozek okvir dopuščene. Zaradi teh ozkih meja se ni zamenjavalo o »nedokončani toleranci«. Značilen izraz so te restrikcije dobile s pojmom *exercitium religionis privatum*, se pravi zasebno prakticiranje religije, ki je bilo omejeno s predpravici vladajoče religije. Ni šlo za toleriranje nekataloliških konkurenčnih cerkva, temveč se je le dopuščala strpnost na ravni individualnih pravic.

Jožefinska zakonodaja o mešanih zakonih je bila le del tolerančne zakonodaje, toda del, ki je močno obremenil življenje evangeličanskih skupnosti v Habsburški monarhiji tako v Avstriji kakor na Slovenskem in v katerem sta prišli do izraza ambivalentnost in ne celovitost tolerance.

Pojem tolerance se je do danes močno spremenil: iz pravnega pojma je postal etični. Toleranca je zahtevana tudi v današnjem medkonfesionalnem sobivanju/sožitju, toda ne meri več na zgolj tolerirani položaj konfesionalne manjšine, temveč predpostavlja konfesionalno enakopravnost vseh cerkva in verskih skupnosti, kot je razglašeno tudi v 7. členu slovenske ustave. Današnjemu medkonfesionalnemu in medreligioznemu diskurzu daje pečat predvsem priznavanje različnosti. Različne cerkve se lahko razumejo kot kooperacijski partnerji v smislu *Charte Oecumenice* (2001).

Izhajajoč iz te listine, ki pomeni »zavezujoče merilo« za »ekumensko kulturo dialoga in sodelovanja« in obvezuje cerkve podpisnice, zasluži toleranca posebno pozornost in spoštovanje. V znamenju tolerance je bila verska politika Habsburžanov pred 230 leti postavljena na povsem nove temelje. Danes mora

misel o toleranci ne le registrirati ogromne versko politične in družbene spremembe, temveč tudi vprašati, ali lahko zahtevano zavezo k rimskokatoliški vzgoji otrok – pa čeprav je ta dana ob pozornosti do vesti nekatoliškega partnerja – v luči Ekumenske listine opustimo kot neprimerno.

UDC 726:27-28

Andreja Benko

Verski elementi in njihova simbolika v evangeličanski cerkvi

Preteklost nam je zapustila mnogo sakralnih objektov, tudi evangeličanskih, ki se v prenekaterih elementih razlikujejo od sakralnih objektov drugih ver, recimo rimsko-katoliške, čeprav se osnovna arhitekturna tipologija v največji meri ozira na njo. Danes je ta razlika najbolj očitna predvsem v notranjosti in notranji opreми objekta, v preteklosti, pa se je odražala tudi v zunanji podobi objekta.

Poseben poudarek se kaže v verskih elementih, ki tvorijo notranjost evangeličanske cerkve in se ponovijo v vseh cerkvah, saj imajo za vernike posebno simbolno vrednost. Človek se je v preteklosti mnogo bolj kot v sedanjosti zatekal k simbolom, ki jim je namenjal višjo vrednost in moč. Vpogled v pomensko strukturo simbolov nam razkrije, da simboli določajo praktično vse pomembne kulturne in nasploh človeške vrednote.

UDC 274.5(497.4):271/279

Alexander Hanisch-Wolfram

Protestanti in Slovenci na Koroškem 1780–1945

Če poizkusimo povzeti opazovanje in rezultate primerjave o odnosu protestantov in Slovencev v obdobju 1780-1945, sta možna dva sklepa:

1. Protestanti in Slovenci na Koroškem so bili kot manjšinski skupini v napoto idealu homogene družbe in so se v čedalje bolj zaostrenih nacionalno političnih spopadih v 19. stoletju znašli v mreži raznovrstnih konfliktov. Temeljni izziv, pred katerim so bili, je bila pozitivna, torej tudi subjektivno tako občutena, integracija v avstrijsko državo in družbo. Ta pa je bila dolgo otežena z notranjimi (idejo o priključitvi Nemčiji ali Sloveniji) in zunanji dejavniki (diskriminacija, stigmatizacija, preganjanje). V letih po 1945 so

evangeličani v tem uspeli; to je mogoče reči, čeprav se koroški protestanti tudi po 1945 (na volitvah) statistično dokazljivo nagibajo k »tretjemu taboru«. Koroškim Slovencem je državna pogodba iz leta 1955 ponudila pot za pomiritev tega konflikta, toda v družbeni praksi je vprašanje še vedno delno nerešeno.

2. Za pretežni del obravnavanega obdobja ni mogoče govoriti o nekem odnosu med manjšinama. Šele okrog leta 1900 je prišlo do prvih konkretnih stikov (če izvzamemo »mali« primer Zagorič), pa še tu je šlo bolj za medijska javna soočanja (sporočil), kar se je ponovilo tudi po 30 letih. Do »pravega« odnosa je prišlo šele v sedemdesetih letih 20. stoletja, ko je *Evangeličanska cerkev* s superintendentom Paulom Pellarjem javno izrazila solidarnost s slovensko manjšino ob znanem rušenju dvojezičnih krajevnih napisov

Solidarnost med obema manjšinama je tako težko utemeljiti na zgodovinski osnovi. Zgodovinske izkušnje in izzivi so bili ob vseh vzporednicah preveč različni. Zato je konsekvntno, da je *Evangeličanska cerkev* spremenila način argumentiranja svoje solidarnosti s koroškimi Slovenci. Od zgodovinsko utemeljevane solidarnosti (povezava vprašanja krajevnih napisov z vprašanji iz tolerančnega obdobja) je prešla k solidarnosti na načelni ravni manjšinske politike, argumentirane s teologijo, temeljnimi pravicami in vzajemno solidarnim sožitjem. Tako utemeljena nova manjšinska solidarnost sicer pokaže na (skupno) zgodovino kot nujno ozadje, toda ne uporablja jo za argumentacijo in legitimizacijo.

UDC 29:17

165.62:316.7:241.13

Cvetka Hedžet Tóth

Hans Küng – Projekt svetovni etos

Hans Küng s stališči, ki jih zastopa v svojih novejših delih, kritično ovrednoti globalizacijo; ta se širi na vsa področja življenja, zato se pričujoči članek osredotoča na odločno Küngovo zahtevo: »Globalizacija jemlje za samoumevno tudi globalizacijo svetovnega etosa: v luči problemov svetovne politike in svetovne ekonomije globalizacija poziva k svetovnemu etosu, ki je sprejemljiv tako za svetovne religije kot tudi za neverujoče, humaniste, posvetneže.« Novega svetovnega reda ne more biti brez svetovne etike, globalne etike.

Sodobni katoliški teolog švicarskega rodu Hans Küng (1928), eden najvidnejših in najbolj cenjenih teologov, ki mu je bila zaradi načelne heretične drže celo odvzeta docentura na Katoliški fakulteti v Tübingenu, je stvaritelj novega svetovnega etosa. Po Küngu svetovni etos ne implicira nove svetovne religije, temveč nekakšen vsenavzoč etični koordinatni sistem. Globalna etika

ni nova ideologija; globalna etika ni nič drugega kot »potrebni minimum skupnih vrednot, meril in osnovnih naravnosti. Z drugimi besedami: minimalen osnovni konsenz glede zavezujočih vrednot, nepreklicnih meril in moralnih naravnosti, ki mu lahko pritrdijo vse religije kljub svojim neizpodbitnim dogmatičnim ali teološkim različnostim in ki bi ga morali podpirati tudi neverujoči.«

Posebna pozornost je v članku namenjena pomenu osnovnega zaupanja. Osnovno zaupanje, za katerega se izkaže, da je nasprotje nihilizma ali nihilacije sveta – kdor svetu ne zaupa, mu lahko celo reče 'ne' – je osnova temeljnega etosa, življenjskega etosa, in gledano globalno, svetovnega etosa.

Seveda ostajajo odprte vse dileme – tudi v našem, slovenskem okolju – glede učinkovitosti univerzalne etike na splošno in vprašanj možnosti etike kot take, kot so tista, ki zadevajo naravo in vzgojo človeka; vendar potreba po etiki ostaja in postaja vse bolj pereča. Etika, ki jo v razmislek ponuja svetovni etos, je univerzalna in veljavna za vse, od običajnih ljudi do politikov, znanstvenikov, umetnikov, tj. za vse ljudi različnih poklicev, ne glede na raso, kulturo, veroizpoved in svetovni nazor, za verujoče in neverujoče, za religiozne in nereligiozne. Globalizacija poziva h globalni etiki; brez te naš planet ne bo preživel. Ne bo miru med narodi, če ne bo miru med religijami. Ne bo miru med religijami, če ne bo dialoga in sodelovanja med religijami in civilizacijami.

UDC 271/279"19/20":283/289

Gorazd Andrejč

Teološka razumevanja nekrščanskih religij v sodobnem britanskem protestantizmu

Članek pretresa razpravo, ki se je začela v poznih osemdesetih let prejšnjega stoletja, namreč razpravo o najvplivnejših razumevanjih nekrščanskih religij in stališčih do le-teh v britanski protestantski teologiji. Začenši z liberalno-inkluzivističnimi in pluralističnimi pogledi Johna Macquarrieja in Johna Hicka, odmevnimi v osemdesetih letih, raziščem teološke odzive na pluralizem, pri čemer se osredotočam zlasti na evangelijska (zastopata jih Leslie Newbign in Alistair McGrath) in radikalno ortodoksna (John Milbank) razumevanja nekrščanskih religij in medverskih odnosov, ki so v sodobni britanski teologiji dokaj vplivna. Nato proučim dva primera v zadnjem času oblikovanih stališč, ki poskušata debato pomakniti naprej v preseči univerzalistično-partikularistično dihotomijo; njuna avtorja sta »postliberalno-evangelijsko-univerzalistični« Tom Greggs in pluralistično-sinkretistični Perry Schmidt-Leukel. V zadnjem delu razprave o teh stališčih trdim, da je (pretiranemu) poudarku na

POVZETKI

partikularizmu, značilnemu za postliberalna in radikalnoortodoksna stališča, občutno zmanjkalo vneme: končal je namreč s teološko in filozofsko nezadovoljivim »agnostičnim imperativom« (s krščanskega zornega kota) o religiozni in etični vrednosti nekrščanskih izročil in sinkretizmov.

UDC 229:27-246

Božidar Debenjak

Apokrifi Novega testamenta

V predavanju o apokrifih Novega testamenta avtor najprej razlaga pojem *apokryphon* v njegovem odnosu do kanona; nato predstavi tri tipe apokrifov: najprej te, iz katerih izvirajo legende o Jezusovem otroštvu in legende o Mariji, nato vzporednice k poročilom o Jezusovem delovanju v kanoničnih evangelijih in nazadnje na kratko še nenavadno, drugačno teologijo Evangelija po Judu.

UDC 26/28:239:27-1

Božidar Debenjak

Hans Küng o zgodovinskih tipih ali paradigmah krščanstva

Avtor v predavanju poskuša na kratko in med seboj povezano predstaviti najbistvenejše teme monumentalne knjige Hansa Künga *Das Christentum: Wesen und Geschichte*, in sicer Küngove teze o bistvu krščanstva, ki temeljijo na njegovem delu *Christ sein*, a tudi njegovo zgodovino krščanstva kot premeno paradigem in njuno nadaljnjo sočasnost.

UDC 2-673:329.12

2-18:322(4)

Marko Kerševan

Vprašanje sekularizacije danes: protestantski pogled

Tema sekularizacije je že stara sociološka tema: razprave o »*sekularizacijski tezi*« so del železnega repertoarja sociologije modernih družb, vsekakor pa sociologije religije.

V predavanju je v ospredju vprašanje sekularizacije (in sakralizacije) v sodobnih zahodnih družbah z dominantno krščansko religijsko tradicijo, posebej v Evropi, in odnosa krščanskih cerkva do sekularizacije.

S sekularizacijo v teh družbah razumemo:

1. Osamosvajanje (*avtonomizacija*) različnih področij družbenega življenja, različnih ustanov in samega načina življenja od religij in cerkva, kakor tudi od dominacije njihovih vrednot, norm, usmerjanja in nadzora.

2. Uveljavljanje in naraščanje *desakralizacije*. Družbene ustanove niso več svete in/ali posvečene; v »odčaranem svetu« (Weber) narave in družbe ni več svetih prostorov, časov, vanje vključenih svetih dejanj.

3. Z obema omenjenima procesoma povezan *proces individualizacije*. Sekularizacija/desakralizacija družbe kot da je spremljana s *sakralizacijo posameznika*. Sekularizacija/desakralizacija v zahodnih modernih družbah torej ne pomeni izginjanje religioznega, svetega, ampak njegovo premeščanje in spreminjanje načina in področja njegovega izražanja.

Te značilnosti sekularizacije sodijo med konstitutivne značilnosti (zahodnih) modernih družb. Vprašanje odnosa krščanskih cerkva do sekularizacije je tako vprašanje odnosa cerkva do zahodnih modernih družb.

Uradna katoliška cerkev je dolgo zavračala načela moderne družbe in moderno družbo sploh. Na II. Vatikanskem koncilu (1962–1965) pa je Rimsko katoliška cerkev pristala na versko svobodo in pravno enakost veroizpovedi nasproti državi, in to prav v imenu enakih pravic vsakega človeka kot osebe. Ne glede na te dejanske premike pa lahko rečemo, da je *katoliška drža* nasproti sekularni moderni družbi tudi danes *ambivalentna*: niha med njenim sprejemanjem kot danosti, ki je okvir za sodobno cerkveno evangelizacijsko delovanje, in njenim obsojanjem moderne družbe kot nečesa, kar je treba odpraviti, ker je zgodovinska nesreča, iztirjenje, anomalija.

Za *protestantizem* sekularizacija in sekularnost modernih družb ni nesreča, anomalija, škandal, ampak v prvi vrsti *vrednota*, *pozitivna dediščina* evropskega zgodovinskega razvoja in krščanskega prispevka k njemu. To ne pomeni opuščanja *evangelizacije*; toda evangelizacija ne sme pomeniti spodkopavanja in odpravljanja takih značilnosti moderne družbe, kot so ločenost cerkve in države, verska svoboda, individualne in kolektivne človekove pravice, moderna znanost in tehnologija.

Vprašanje, kako živeti v sekularni družbi, je vprašanje, ki zadeva tudi laično, ateistično, sekularno stran. Tudi zanjo se postavlja vprašanje (odgovornosti), kako pojmovati in prakticirati sekularizacijo kot skupno dediščino in vrednoto, ne da bi zašli v »sekularizem«, »laicistični/sekularistični fundamentalizem«. Ni naključje, da je na to odgovornost sekularne /ateistične strani večkrat opozoril Jürgen Habermas.

UDC 274"15"929Vlahovič G.

*Janez Weiss***Gregor Vlahovič – življenje in delo predikanta na meji cesarstva**

Prispevek podaja kratko biografijo Gregorja Vlahoviča, enega izmed najpomembnejših reformatorjev na obočju Dolenjske in Bele Krajine, in ga poskuša vpeti v burno dogajanje druge polovice 16. stoletja. Rodil se je v Ribniku na Hrvaškem in se izobrazil pri glagoljaših; v 50. letih 16. stoletja je ob stiku z deli Primoža Trubarja prestopil v protestantizem in začel delovati kot predikant v Metliki. Sodeloval je z Biblijskim zavodom v Urachu in pridigal tudi po Hrvaškem. Menjavanje službovanih mest ga je iz Metlike vodilo v Novo mesto, od tam v Brežice, kjer je doživel vihro kmečkega upora 1573, nato pa se je na prošnje deželnih stanov Kranjske vrnil v Metliko. Pred smrtjo, umrl je star še ne 58 let v Ljubljani, je bil predikant v Radečah ob Savi. Vlahovič je bil zgled zelo delavnega predikanta, njegova gorečnost, predanost in strogost pa so bile vzrok za nemirno življenjsko pot, polno izzivov in nemalo konfliktov tako s katoliškimi duhovniki kakor s protestantskimi sotrpini. Njegovo delo je močno znamenovalo reformacijo na ozemlju današnje jugovzhodne Slovenije.

UDC 274(497.4):271/279

*Sašo Jerše***»Apoteoza Primoža Trubarja« – romantični pogled na slovensko reformacijo in njegove meje**

Izhodišče razprave je oljno platno slovenskega slikarja Leona Koporca z naslovom *Apoteoza Primoža Trubarja*. Platno je slikar naslikal leta 1986 ob štiristoti obletnici Trubarjeve smrti in na njem v formalno nadrealistični maniri podal podobo Trubarja, njegovega reformacijskega opusa in njegove življenjske usode. Kakor pokaže ikonografska analiza platna, je slikar pri tem natančno sledil vedenju o slovenski reformaciji, kakršno se je oblikovalo v slovenski humanistični znanosti v času od konca 19. stoletja in se je globoko ingraviralo v slovenski zgodovinski oziroma kulturni spomin; to vedenje pa je mogoče glede na historični kontekst, v katerem se je oblikovalo, in glede na njegove vsebinske poudarke označiti kot scela romantično. V slovenski humanistiki in še posebej izrazito v slovenskem zgodovinskem spominu imajo Trubar in slovenski reformatorji namreč dodeljeno vlogo »narodnih svetnikov«, slovenski reformaciji pa se pripisuje temeljna vloga pri oblikovanju slovenske nacionalne biti, še več, slovenske nacionalne etike. Ob tem se domala povsem spregleduje zgodovinski

in religiozni okvir, v katerem se je slovenska reformacija oblikovala, in spregleduje se izvirno krščansko sporočilo, ki so mu bili Trubar in slovenski reformatorji edino zavezani. Razprava se najprej posveča analizi nastanka romantičnega pogleda na slovensko reformacijo in njegovim bistvenim poudarkom. Nato pa analizira temeljne teološke premise Trubarjeve oziroma slovenske reformacije; bile so to, kot ugotavlja avtor, premise pavlinskega krščanstva.

UDC 274(497.4 Prekmurje)''17''

Franc Kuzmič

Protestantizem pri ogrskih Slovencih od začetkov do tolerančnega patenta

Sestavek strnjeno opisuje začetke in razvoj protestantizma in protestantske književnosti pri ogrskih Slovencih, se pravi pri Slovencih v Prekmurju pod ogrsko oblastjo. Prikaz sega do tolerančnega patenta Jožefa II. (1781), ki pa je začel na ozemlju Prekmurja veljati šele leta 1783. Obdelava teme je razdeljena na tri ozemeljska območja (Radgona in okolica; Lendava in okolica; gornje Prekmurje ali Goričko), ker se dogajanja na njih razlikujejo po pomembnih posebnostih. V Lendavo so protestantski grofi Banffy povabili tiskarja, prvega na ozemlju sedanje Slovenije. V Prekmurju se je širil tudi kalvinizem. V času protireformacije (od 1599) je bil med protestantizmu zvestimi begunci v Petanjcih na posestvo plemiča Nadasy tudi astronom Kepler. Ob koncu 17. stoletja je skoraj polovica ogrskih Slovencev vztrajala v protestantizmu, čeprav so bili brez duhovnikov in šolnikov. Leta 1732 je vojska zavzela še zadnje protestantske cerkve v Prekmurju. Del vernikov se je izselil na Madžarsko, drugi pa so vsaj dvakrat na leto obiskali bogoslužje v t. i. artikularnih krajih daleč na Madžarskem. Števan Kuzmič, duhovnik med slovenskimi izseljenci na območju Surda, je leta 1771 objavil prevod *Nove zaveze* v prekmurski knjižni jezik.

UDC 271.2-726.2:929 Katzenstein F.K.

France M. Dolinar

Reformna prizadevanja ljubljanskega škofa Franca Kazianerja in Trubar

O ljubljanskem škofu Francu Kazianerju pl. Katzensteinu sta se v literaturi spletki dve legendi: po eni naj bi bil »teološko neizobražen, značajska šibek in versko slaboten«, po drugi pa vsaj filoprotellant, če ne že protestant. Prispevek

postavi škofa Kazianerja v širši kontekst dogajanja v Cerkvi, cesarstvu in konkretno v naših deželah, ki gornji legendi v celoti demantira.

Kazianerjevo delovanje v ljubljanski škofiji sovпада z zadnjim resnim poskusom rimskokatoliške Cerkve, najti skupni jezik z reformnim gibanjem, ki ga je sprožil Martin Luther. Škof Franc Kazianer se je zavedal nujnosti notranje prenove Cerkve in jo želel udejanjiti v svoji škofiji. Zato je odločno podprl goreče duhovnike, ki so nastopili proti zlorabam v Cerkvi, tudi Trubarja, ki si ga je celo izbral za svojega spovednika.

V prizadevanju za prenovo Cerkve Kazianer seveda ni mogel ostati ravnodušen do zahtev reformacije. Vendar teološkega izhodišča svojih reformnih prizadevanj Kazianer ni iskal pri Luthru, ampak pri carigraskem patriarhu sv. Janezu Krizostomu. V koliki meri je bil Kazianer seznanjen s podrobnostmi sočasnih verskih pogovorov med kardinalom Contarinijem in Melancthonom, ni znano, vendar je glede nauka in verske prakse do smrti ostal zvest Rimski cerkvi.

UDC 2:17:327

Cvetka Hedžet Tóth

Kaj družbo drži skupaj? Svetovne religije – svetovni mir – svetovni etos. Poziv teologa Hansa Künga

Ideja Hansa Künga o »svetovnem etosu« kot skupnem temelju etičnih vrednot ki sežejo onkraj religij in svetovnih nazorov je bila tema Küngovega predavanja 28. junija 2012 na Univerzi v Mariboru. Miroljubno sožitje ljudstev v naši pluralistični družbi je mogoče le ob splošno zavezujočem etičnem konsenzu kot podlagi za tiste mostove, ki jih je treba zgraditi med »ljudmi različnih veroizpovedi, med verujočimi in neverujočimi, med ljudmi različnih kultur«.

Nobena posamična religija ali ideologija ne zmore ponuditi etičnih norm za celotno svetovno skupnost. Krščanska pojmovanja vrednot ne sežejo niti prek ozkih zidov cerkva. Küng: »Torej ni politično realistično in ne filozofsko niti teološko legitimno, če v današnji pluralistični situaciji poskušamo vse Evropejce z državnimi odloki obvezati h krščanskim vrednotam.«

Kot je znano, so demokracije brez morale ogrožene. Zlasti v demokratični Evropi ni mogoče preslišati klika po etičnem temelju, ki mu lahko pritrđi vsakdo. V raznosterosti postkomunističnih preusmeritev, cerkveno-tradicionalističnih moralnih predstav, gospodarskih tekem za prevlado in usihajočega dialoga med religijami – raznosterosti, ki sodoloča podobo Evrope – je potrebna nova zavest o etičnem, ki bi zmogla biti čvrsta osnova za miroljuben obstoj vseh.

Hans Küng izhaja zlasti iz treh problemskih sklopov: religiozni fundamentalizem, rigorozni moralizem in postmoderna »pluralizem poljubnosti«. Za premaganje takšnih -izmov je potrebna Evropa na etičnem temelju, »tretja pot: niti povsem nereligiozna sekularistično-tehnokratska ideologija Evrope, niti predmoderno-hierarhična ideologija, ki je povsem nedemokratična.« Küng nas spomni na poziv takratnega predsednika Evropske komisije Jacquesa Delorsa iz leta 1992: »Če nam v prihodnjih desetih letih ne bo uspelo Evropi dati duše, duhovne razsežnosti, pravega pomena, potem samo tratimo čas. [...] Evropa ne more živeti zgolj od pravnih argumentov in gospodarskega *know-how*.« To, pravi Küng, so korenine sedanje krize EU in njene vse slabše sprejetosti s strani mnogih držav.

Le vsem ljudem skupna etična osnovna drža (»svetovni etos«) vodi k avtonomni samouresničitvi in solidarni odgovornosti. Takšno pojmovanje etosa ne deli verujočih od neverujočih, ne povzroča razcepa med pripadniki strank različnih provenienc strank ali sloji prebivalstva različnih ravni izobraženosti ali življenjskega standarda. Küng zasnuje upanja polno vizijo smelega, morda dozdevno utopičnega »etosa človeštva«, vezi, ki seže prek vseh meja in razmejitev.

Küng tudi izpostavlja veliko nujno po »izjavi o svetovnem etosu« s strani »parlamenta svetovnih religij«. Načela humanosti in vzajemnosti veljajo za vsakogar, ne glede na to, ali je »moški ali ženska, Izraelec ali Palestinec, Kitajec ali Tibetanec. [...] Danes, ko nas globalizacija zbližuje in ko to, kar pravijo ali storijo ljudje na drugem koncu sveta, že hip za tem učinkuje na naše življenje, občutimo tudi nujno po življenju v globalni skupnosti. Tako živeti pa je mogoče le, če razpolagamo z globalnimi vrednotami, ki nas povezujejo.« Te vrednote bi bilo treba, pravi Küng, nadvse skrbno domisliti, jih braniti in krepiti.